

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра економіки, права та планування бізнесу

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

_____ Н.В. Сментина

“___” грудня 2020р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістра

зі спеціальності: 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
за магістерською програмою професійного спрямування «Економіка
планування та управління бізнесом»

на тему: «Напрямки забезпечення місцевого економічного розвитку (на
прикладі Дальницької ОТГ)»

Виконавець

Гутников В.С. _____

Науковий керівник

к.е.н., доцент

Карпов В.А. _____

ОДЕСА – 2020

АНОТАЦІЯ

ГутниковВартан Сергійович, «Напрямки забезпечення місцевого економічного розвитку (на прикладі Дальницької ОТГ)»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за магістерською програмою професійного спрямування «Економіка, планування та управління бізнесом»,

Одеський національний економічний університет м. Одеса, 2020 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – процес розробки місцевого економічного розвитку Дальницької ОТГ до 2025р.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти розвитку територій: поняття місцевого економічного розвитку (МЕР) об'єднаних територіальних громад (ОТГ), нормативно-правові засади стратегічного планування в Україні на місцевому рівні, методичні підходи до формування МЕР ОТГ.

Проаналізовано економічний стан розвитку ОТГ, виявлено основні тенденції розвитку, проаналізовано паспорт громади, визначені сильні та слабкі сторони ОТГ, можливості та загрози зовнішнього середовища, в рамках пріоритетів розвитку ОТГ визначено напрями формування проектів розвитку громади.

Запропоновано проект створення аквапарку у курортній зоні Дальницької ОТГ.

Ключеві слова: стратегія, економічний розвиток, стратегічні цілі, завдання, пріоритети, місцева економічна програма, план дій з реалізації проекту.

SUMMARY

GutnikovVartanSergeevich, Ways to provide the local economic development (on the example of Dalnyts'ka UTC)

Qualification work for obtaining a master's degree in degree 076 "Entrepreneurship, trade and exchange activities" under the educational program "Economics and Business Planning". - Odessa National University of Economics.- Odessa, 2020.

The master's qualification work consists of three sections. The object of research is the process of development of local economic development of Dalnytska UTC until 2025.

The paper considers theoretical aspects of territorial development: the concept of local economic development (LED) of united territorial communities (UTC), legal framework for strategic planning in Ukraine at the local level, methodological approaches to the formation of LED UTC.

The economic state of UTC development is analyzed, the main tendencies of development are revealed, the community passport is analyzed, the strengths and weaknesses of UTC, opportunities and threats of the external environment are determined, within the UTC development priorities the directions of community development projects are determined.

The project of creation of a water park in the resort zone of Dalnytska UTC is offered.

Key words: strategy, economic development, strategic goals, tasks, priorities, local economic program, action plan for project implementation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ.....	6
1.1 Поняття місцевого економічного розвитку.....	6
1.2 Інструменти та механізми управління економічним розвитком територіальних утворень	12
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ПОЧАТКОВИХ УМОВ РОЗВИТКУ ДАЛЬНИЦЬКОЇ ОТГ.....	25
2.1 Географічне розташування та природно-ресурсний потенціал ОТГ ...	25
2.2 Основні тенденції соціально-економічного розвитку ОТГ	34
2.3 Сильні та слабкі сторони, можливості і загрози розвитку ОТГ.....	56
РОЗДІЛ 3 РОЗРОБКА ТА ОЦІНКА ПРОГРАМИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ.....	64
3.1 Основна місія програми місцевого економічного розвитку громади .	64
3.2 Обґрунтування основних пріоритетних напрямків економічного розвитку ОТ.....	66
3.3 Розробка проекту створення аквапарку у курортній зоні Дальницької ОТГ	72
ВИСНОВКИ.....	89
Список використаних джерел.....	96
ДОДАТКИ.....	102

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність впровадження системи економічного планування розвитку міста пов'язана з тим, що воно є визнаним у світовій практиці методом в системі управління, який дає можливість створювати умови і використовувати потенціал місцевої територіальної громади, консолідувати зусилля влади і населення для перспективного розвитку громад. Економічна програма розвитку ОТГ є базовим програмним документом, який відображає бачення розвитку ОТГ на найближчу перспективу з уточненням довгострокової стратегії розвитку та розробкою конкретних поточних планів і проектів реалізації операційних цілей стратегії. Вона ставить за мету досягнення економічного зростання, збільшення добробуту, підвищення конкурентоспроможності економіки міста, комфорту життя населення та реалізацію інтересів усіх секторів територіальної громади міста.

Проблеми планування розвитку міст розглядалися в наукових роботах як зарубіжних так і українських дослідників. Серед науковців насамперед слід виділити праці таких авторів, як: Р. Кемп, Е. Д. Блейкл, А.В. Єрмішина, В. В. Меркушов, Н. В. Сментина, М. В. Степанов, Ю.К. Перський, Н.Я. Калюжнова, А.І.Ковальова, В.А.Карпова, К. Кропанцев, Н. Кухарська, А. Воротнікова, В.Н. Парахіна, К.А. Парахін та ін.

Незважаючи на динамічний розвиток, в структурі економіки Дальницької ОТГ намітилися чітко визначені диспропорції, які неможливо виправити без певної стратегії його розвитку. При сему, стратегія та програма місцевого економічного розвитку (МЕР) розглядаються як планові документи найвищого рівня в ОТГ, а отже, її реалізація вимагає зосередження відповідних ресурсів. Очікується, що зусилля владних структур, громадськості, наукових кіл будуть спрямовані на успішну реалізацію передбачених стратегією пріоритетів та заходів. Рівень ефективності управління як муніципальним, так і господарським комплексом Дальницької ОТГ зумовили потребу розробки програми МЕР ОТГ на 2020-2025рр. з метою забезпечення належних умов життя для всіх

мешканців міста та наближення стандартів життя до рівня провідних східноєвропейських міст.

Мета роботи – дослідження теоретико-методологічних основ стратегічного планування на місцевому рівні, розробка та актуалізація програми місцевого економічного розвитку Дальницької ОТГ до 2025 року.

Завдання роботи:

- дослідити поняття програми місцевого економічного розвитку та її актуалізації;
- означити нормативно-правові засади стратегічного планування в Україні;
- досліджувати інструменти та механізми управління економічним розвитком територіальних утворень;
- описати можливі методичні підходи до формування стратегії розвитку Дальницької ОТГ;
- виявити основні тенденції соціально-економічного розвитку Дальницької ОТГ;
- визначити сильні та слабкі сторони міста для його перспективного розвитку, можливості та загрози зовнішнього середовища;
- визначити основну місію програми місцевого економічного розвитку громади;
- обґрунтувати основні пріоритетні напрямки економічного розвитку ОТГ;
- розробити проект створення аквапарку у курортній зоні Дальницької ОТГ.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні та прикладні аспекти планування місцевого економічного розвитку.

Об'єктом дослідження є процес розробки місцевого економічного розвитку Дальницької ОТГ.

Методи дослідження. Методологічною основою роботи є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення економічних явищ;

теоретичною базою - положення сучасної економічної теорії, наукові праці українських і зарубіжних учених, присвячені проблемам стратегічного планування. У роботі застосовувались такі спеціальні методи: логічного узагальнення, порівняння, системного аналізу – для уточнення та теоретичного узагальнення, впорядкування понятійного апарату, формування висновків; розрахунково-конструктивний, економіко-статистичний, індексний та порівняння (при аналізі стану та плануванні соціально-економічного розвитку міста); графічний; методи експертних оцінок, SWOT-аналіз; проектний та метод синтезу (для складання стратегічного плану); економіко-математичного моделювання – для математичної інтерпретації та аналізу моделі та інші загальноприйняті методи.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці вітчизняних і закордонних вчених з питань стратегічного планування місцевого розвитку, офіційні статистичні дані щодо соціальної та економічної ситуації у місті, нормативно-законодавчі акти зі стратегічного планування; аналітичні записки державних інститутів, матеріали Інтернет-джерел.

Публікації та апробація результатів дослідження. Основні положення аналітичної частини роботи викладені в тезах VII Міжнародної підсумкової науково-практичної конференції «Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи», 25-26 вересня 2020 року «НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ПРИКЛАДІ ДАЛЬНИЦЬКОЇ ОТГ».

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. У загальному вигляді базовими функціями управління збалансованим розвитком регіональної соціально-економічної системи, на нашу думку, є такі:

- визначення пріоритетів, цілей, завдань державної політики, спрямованих на забезпечення збалансованого розвитку регіонів;

- розробка заходів із реалізації найоптимальнішого варіанту забезпечення збалансованого розвитку регіонів та їх запровадження;

- координація економічної діяльності суб'єктів господарювання (організація, мотивація, стимулювання, інформування);

- моніторинг та контроль за ходом реалізації планових заходів із забезпечення збалансованого розвитку регіонів та оперативне регулювання умов господарювання.

2. В результаті теоретичних досліджень нами було визначено - за функціональним призначенням методи управління збалансованим розвитком територіальної соціально-економічної системи в теорії державного управління об'єднують у такі групи: адміністративний, бюджетний, податковий, грошово-кредитний.

3. У роботі був розроблений алгоритм механізму управління збалансованим розвитком, практична реалізація наведеного алгоритму можлива через різні інструменти МЕР. Розмір територіального утворення, рівень її розвитку, ступінь залучення учасників процесу, стейкхолдерів визначає перелік і обсяги використання тих чи інших інструментів МЕР.

4. В роботі було охарактеризовано основні інструменти розвитку МЕР ОТГ:

- Агенція місцевого економічного розвитку
- Осередок Підтримки Бізнесу
- Центр підтримки бізнесу
- Бізнес-інкубатор
- Мікрокредитування

- Гранти для бізнесу
- Підготовка переліку вільних ділянок та приміщень і допомога з їх вибором
- Створення специфічної інфраструктури для бізнесу
- Індустріальний парк
- Кооперативи
- Та інші.

5. Нами також було уточнено алгоритм розробки послідовності планування збалансованого розвитку ОТГ, а також алгоритм використання інструментів МЕР в управлінні портфелем проектів розвитку ОТГ.

6. Розглянуті у першому розділі роботи теоретичні основи розвитку ОТГ в цілому можуть застосовні для Дальницької ОТГ, яка була сформована на сьогодні в Одеській області. У ОТГ розроблена стратегія розвитку Громади до 2025 року, в якій визначені основні напрями розвитку. Для її конкретизації необхідна програма, плани і проекти МЕР, на основі інструментів її реалізації. Складання програми МЕР передуює етап аналізу діяльності ОТГ за попередній період. Нами був проведено аналіз діяльності ОТГ за останні роки, основні результати якого викладені нижче:

7. Дальницька сільська об'єднана територіальна громада – територіальна громада в Україні, розташована в Овідіопольському районі Одеської області, створена у 2017 р. в рамках адміністративно-територіальної реформи. Адміністративним центром громади виступає село Дальник. Загальна площа ОТГ дорівнює 157,7 км², чисельність населення – 8607 мешканців. Громада утворена в результаті об'єднання чотирьох сільських рад: Дальницької, Барабойської, Доброолександрівської і Роксоланівської. В результаті до складу громади входять 6 сіл – Барабой, Грибівка, Дальник, Доброолександрівка, Роксолани і Санжійка, а також одне селище – Богатирівка.

8. На території громади функціонують сільськогосподарські підприємства, підприємства торгівлі, громадського харчування, побуту, послуг

у сфері транспортних перевезень, діяльність яких забезпечує більш ніж 500 осіб.

9. Господарючі суб'єкти громади спеціалізуються на вирощуванні зернових і технічних культур. Серед зернових переважають ячмінь та пшениця, а серед технічних – соняшник. Також, одне із аналізованих підприємств (ТОВ «Сайн-Ойл») займалось вирощуванням овочів у 2017 р.

10. Протягом 2018 р. доходів місцевого бюджету надійшло у розмірі 84,5 млн. грн., (у т.ч. трансфертів 45,0 млн.грн.), з них загальний фонд склав 78,1 млн. грн. (у т.ч. трансферти 39,8 млн. грн.); а спеціальний фонд дорівнював 6,40 млн. грн. (у т.ч. трансферти 5,2 млн. грн.) Загальний обсяг надходжень податків, зборів і неподаткових платежів склав 39,5 млн. грн., а офіційних трансфертів – 45,0 млн. грн.

11. До загального фонду сільського бюджету (без урахування трансфертів) надійшло 38,4 млн. грн., що на 311,9 тис. грн. більше запланованого обсягу.

12. Результати аналізу діяльності ОТГ лягли в основу СВОТ-аналізу, основними висновками якого є:

- сильні сторони громади як вдале географічне розташування та теплий клімат, діючі рекреаційні, наявність туристично-привабливих об'єктів, мальовничі пейзажі, рекреаційні зони формують умови для подальшого розвитку курортного комплексу та туристичної галузі, що сприятиме розвитку інфраструктури для культурного, змістовного відпочинку, тим самим формуючи візерунок громади як сучасного європейського курорту та туристично-привабливої території. Наявність товарного виробництва сільськогосподарської продукції створює комплекс умов для використання такого шансу як зростання попиту на екологічну сільськогосподарську продукцію та, відповідно, розширення та розвиток галузі переробки сільськогосподарської продукції на території громади;

- наявність комплексних шкільних та позашкільних навчальних закладів для дітей та юнацтва допоможе розвитку талановитої молоді, її оздоровлення і активного відпочинку;
- розвиток Дальницької громади як курорту, туристичного центру та території, яка виробляє і переробляє сільськогосподарську продукцію стимулюватиме до використання таких можливостей як створення ринкового центру Дальницької громади та, відповідно, створення комплексу соціальних, адміністративних та ринкових послуг;
- найбільшими загрозами для розвитку громади є природне скорочення населення та недостатність у селах громади переробних підприємств с/г продукції та мережі збуту;
- критичне скорочення купівельної спроможності мешканців може далі погіршуватися через низький рівень доходів населення, а зниження рівня питної води погіршить і так низький рівень водозабезпечення сільських територій;
- поганий стан пам'яток архітектури та внутрішніх доріг у громаді загрожуються залежністю від дотацій державного бюджету, забруднення території через діяльність промислових підприємств може посилитись через загрозу забруднення території ГМО та хімічними речовинами;
- втручання задля уникнення зазначених загроз необхідне у сфері розвитку інженерної та комунальної інфраструктури, створенні робочих місць та підвищення рівня послуг у громаді.

13. Візія МЕР ОТГ полягає в «Створення умов конкурентоспроможного середовища, яке сприяє розвитку всіх складових громади», місія - «Доля допомагає сміливим». Аргументація на користь вищенаведеної мети розвитку громади нескладна, але вельми логічна: лише шляхом змін та успішних дій можна покращити життя людей.

13. Відповідно до методологічних засад розробки пріоритетів, нами були визначені п'ять основних пріоритетів розвитку Дальницької громади:

- Гармонійний розвиток туризму та рекреаційної діяльності.

- Підтримка підприємництва, що додає вартість продукції, робіт і послуг.
- Сприяння добробуту, соціальна та екологічна безпека членів громади.
- Забезпечення енергоефективних заходів, що сприяють зростанню комфортних умов проживання.
- Розвиток транспортної та інженерно-комунікаційної інфраструктури громади.

14. Першим пріоритетом стратегії і програми МЕР Дальницької ОТГ визначений «Гармонійний розвиток туризму та рекреаційної діяльності». В рамках цього пріоритету розробляються ряд проектів рекреаційного характеру. Одним з таких проектів є створення аквапарку ус. Грибівка.

15. Аквапарки є бізнес, що швидко розвивається в Україні. Сполучення прийому повітряних і водних ванн створює сприятливий ефект для здоров'я людини. Організований і комфортний відпочинок на море приносить масу задоволення відпочиваючої, а в сполученні з розсудливою ціновою політикою стає быстрорастущим бізнесом. Як показує динаміка розвитку цього виду бізнесу, даний сектор підприємницької діяльності є дуже перспективним. Як показав аналіз, освоєне всього 25-30% ємності даного ринку України. При цьому, Одеський регіон є одним з ведучих в Україні. Аквапарк, як соціальний об'єкт забезпечує додатковий життєвий простір.

16. Перший пріоритет є одним з найбільш перспективних напрямків розвитку ОТГ. Пошук нових проектів в рамках цього пріоритету дасть новий поштовх місцевого розвитку в рамках взаємодій учасників проекту та стейкхолдерів МЕР. Поряд з цілою низкою проектів розглянутого пріоритету нами був розроблений проект будівництва аквапарку в курортному місці Грибівка. Незважаючи на те, що в Одеській області вже досить багато функціонує аквапарків різного рівня, проте наявність аквапарку багато в чому визначає статус курортного місця. Деякі готелі Дальницької ОТГ на своїй території надумні споруди позиціонують як аквапарки, але по своїй суті

наповнення вони ними не є. Нами пропонується проєкт аквапарку 5 *. Справжнім проєктом передбачається будівництво літнього аквапарку в центрі Грибівка на намитому пляжі. Аквапарк органічно вписується в існуючу інфраструктуру організації відпочинку в цьому районі.

17. Проєктом передбачено вирішення декількох соціальних завдань:

- реконструкція та зміцнення берегозахисних споруд за рахунок коштів інвестора;
- благоустрій та утримання прилеглої пляжної території;
- формування організованої інфраструктури відпочинку на пляжі Грибівки;
- створення нових робочих місць для жителів ОТГ
- поповнення місцевого і державного бюджету від експлуатації Аквапарку;
- благоустрій пляжної зони створить нові стимули туристичної привабливості для приїжджих та мешканців міста, а також значно підвищить конкурентоспроможність курорту Грибівка.

18. При проєктуванні були вирішені наступні завдання:

- проаналізовані всі аспекти проєктування;
- обґрунтовано необхідність комерційної привабливості продукту проєкту;
- оцінені фінансові можливості реалізації проєкту (початкові витрати, джерела покриття витрат);
- дана оцінка зовнішнього середовища, виявлені потенційні споживачі послуг аквапарку;
- проведені маркетингові дослідження просування продукту на ринок;
- розраховані проєктні грошові потоки від реалізації проєкту;
- дана оцінка ефективності проєкту.

19. Як показали розрахунки показників ефективності проєкту, вкладений капітал окупиться через 32 місяця (дисконтований строк окупності – 36 місяців), прибутковість проєкту відносно висока – на 1 євро первісних

інвестицій доводиться в середньому 2,1 євро чистого дисконтированого доходу за весь період життєвого циклу проєкту (навпроти в гривні ця величина значно нижче - 1,5, що пояснюється різними рівнями ставок дисконтування), внутрішня норма рентабельності становить 45,21 % що вказує на невелику стабільність проєкту, чистий наведений дохід складе 935 255 євро за сім років здійснення проєкту, що в середньому за весь період життєвого циклу проєкту становить 133 тис. євро в рік. Все це говорить про середню ефективність проєкту, при збереженні закладених рівнів основних факторів реалізації проєкту. Стабільність проєкту підтверджується розрахунком крапки беззбитковості.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>
2. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» (від 9 квітня 1999 року № 586-XIV) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>
3. Закон України «Про засади державної регіональної політики» (від 5 лютого 2015 року № 156-VIII) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-19/page>
4. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» (від 23 березня 2000 року № 1602 - III) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-19/page>
5. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» (від 8 вересня 2005 року № 2858 - IV) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-20/page>
6. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (від 5 лютого 2015 року № 157-VIII) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» (від 06.08.2014 № 385) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-25/page>
8. Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів» (від 11.11.2015 № 932) URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/page>
9. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності

реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації» (від 31.03.2016 року № 79) URL: <https://decentralization.gov.ua/>

10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування територіальної організації влади та місцевого самоврядування» (від 01.04.2014 р. № 333-р) URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>

11. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області до 2020 року (від 21 грудня 2015 року № 32-VII) URL: <https://scholar.google.com/scholar?cluster=16055454138208204021&hl=en&oi=scholar>

12. Офіційний сайт Державної служби статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

13. Офіційний сайт Головного управління статистики в Одеській області URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua>

14. Офіційний сайт Дальницької ОТГ URL: <http://dalnycka.gromada.org.ua>

15. Інформація про продаж сільськогосподарської продукції Тріполі URL: <https://tripoli.land>

16. Крысин Л. П. Толковый словарь иностранных слов / Л. П. Крысин. – М. : Эксмо. 2008. 944 с.

17. Берегой Т. А. Агентство регіонального розвитку як механізм управління розвитком регіону на засадах демократичного врядування, дис. ... кандидата наук з держ. управління: 25.00.02 / Берегой Тетяна Анатоліївна. Одеса, 2008. 250 с.

18. Єрохін С. А. Основні засади формування стратегій соціально-економічного розвитку України / С. А. Єрохін // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 12. с. 18.

19. Жаліло Я. А. Теорія та практика формування ефективної економічної стратегії держави : монографія / Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2009. 336 с.

20. Лаврів Л. А. Оцінювання методичного забезпечення стратегічного планування в Україні / Л. А. Лаврів // Наука молода. 2008. № 9. С. 39-42.
21. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева – М. : ИНФРА-М. 1999. 479 с.
22. Ансофф И. Стратегическое управление: пер. с англ. / И. Ансофф. – М.: Экономика, 1999. 520 с.
23. Портер М. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов: пер. с англ. / М. Портер. – М.: Альбина Бизнес Бук/ 2012. 454 с.
24. Минцберг Г. Стратегический процесс: пер. с англ. / Г. Минцберг, Д. Б. Куинн, С. Гошал; под. ред. Ю. Н. Каптуревского. – СПб.: Питер. 2011. 688 с.
25. Карлофф Б. Деловая стратегия: концепции, содержание, символы: пер. с англ. / Б. Карлофф. – М.: Экономика. 2001. 239 с.
26. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник / З.Є. Шершньова. – К.: КНЕУ. 2009. 699 с.
27. Козлова Л. В. Науково-методичні підходи щодо підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону, дис. ... кандидата екон. наук: 08.00.05 / Людмила Вікторівна Козлова. Донецьк. 2013. 218 с.
28. Брусак Р. Л. Стратегічне планування в управлінні розвитком території : електронний посібник / Р. Л. Брусак. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2010. 173 с.
29. Комплексна стратегія розвитку Львова 2012-2025 [Електронний ресурс] // Львівська міська рада. – 114 с. URL: http://www.city-institute.org/images/stories/files/strategy_last.pdf.
30. Варламова Т. П. Большая экономическая энциклопедия. – М.: Изд-во «Эксмо». 2008. 816 с.
31. Аверкина М. Ф. Стратегічне управління стійким розвитком міста / М. Ф. Аверкина // Економічний форум. 2014. №1. С.90-93.

32. Сментина Н. В. Стратегічне планування соціально-економічного розвитку на мезорівні: теорія, методологія, практика : монографія / Н. В. Сментина. Одеса: Атлант. 2015. 365 с.

33. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України : Закон України № 1602-III від 23 березня 2000 р. // Відомості ВРУ. 2000. № 25. с.195.

34. Методичні рекомендації щодо формування регіональних стратегій розвитку : Наказ Міністерства економіки та з питань Європейської інтеграції України № 224 від 29 липня 2002 р URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

35. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів : Постанова Кабінету Міністрів України № 932 від 11 листопада 2015 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п>.

36. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації : наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 31.03.2016 № 79 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16/paran13#n13>.

37. Hickling A. Managing Decisions: The Strategic Choice Approach / A. Hickling. – Rugby: MANTEC Publications, 2005. 483 с.

38. Шевцова А. О. Креативні стратегії розвитку міст: сутність поняття та підходи до його розуміння / А. О. Шевцова // Український географічний журнал. 2014 . № 2 . С. 39-43.

39. Хвищун Н. В. Підходи до формування та оцінки ефективності стратегії міста / Н. В. Хвищун // Механізм регулювання економіки. 2012. № 1. С. 175-181.

40. Стратегічне планування як інструмент місцевого розвитку : матеріали міжнар. семінару "Майбутнє Чернігова: чи можливе залучення інвестицій та приваблення підприємств, населення і туристів до Чернігова та

Чернігівського регіону?" [Андрєєва Г. П. та ін. ; редкол.: В. М. Бойко, Л. А. Чабак]. - Чернігів : Сівер. центр післядиплом. Освіти. 2013. 99 с.

41. Стратегія економічного та соціального розвитку міста Одеси до 2022 року. - О. : ТЕС. 2013. 79 с.

42. Програма соціально-економічного розвитку міста Подільська на 2017 рік. URL: <http://websystem.kotovsk-city.gov.ua>

43. Про місто // Офіційний Веб-портал м. Подільськ URL: <http://websystem.kotovsk-city.gov.ua>.

44. Хомич Л.В. Стратегія регіонального розвитку і планування території // Л.В. Хомич / Стратегічні пріоритети. - №4 (5), 2007 р. - с. 142-149.

45. Шершньова З. Є. Стратегічне управління: [навч.-метод. посіб.] / З. Є. Шершньова, С. В. Оборська, Ю. М. Ратушний. – К.: КНЕУ. 2001. 232 с.

46. Журавин Д. П. Формирование механизмов реализации муниципальной стратегии / Д. П. Журавин URL: http://journal.vscs.ac.ru/php/jou/28/art28_05.pfp.

47. Ускова Т. В. Управление устойчивым развитием региона: монография / Т. В. Ускова. – Вологда : ИСЭРТ РАН. 2009. 355 с.

48. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування регіональних стратегій розвитку . Наказ Міністерства з питань європейської інтеграції України N 224 від 29.07.2002 URL: <http://www.uazakon.com/document/spart09/inx09341.htm>

49. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації Наказ МІНІСТЕРСТВА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ, БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ від 31.03.2016 № 79 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0632-16>

50. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів.

Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 932 URL:
<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/932-2015-п/para17#n17>